

SURADNJA BISKUPA J. J. STROSSMAYERA I IVANA ANTUNOVIĆA

Robert SKENDEROVIĆ

Krajem šezdesetih godina 19. stoljeća kaločki je kanonik Ivan Antunović pokrenuo borbu za nacionalnu opstojnost bačkih Hrvata. U prvim je godinama naišao na problem nedostatka novca i suradnika, ali mu je veliku podršku pružio đakovački biskup Josip J. Strossmayer, s kojim je ostao u prijateljskim vezama sve do svoje smrti 1888. godine. Strossmayerova pomoć bila je presudna za Antunovićevo narodno-prosvjetiteljsko djelovanje. Svojim je zalaganjem pomogao Antunoviću da se afirmira u hrvatskim intelektualnim i političkim krugovima, a uz to mu je pružio i znatnu financijsku pomoć. Zbog tako snažne podrške Antunović je postao vjerni Strossmayerov suradnik, u potpunosti podržavajući njegovo djelovanje i na nacionalnom i na crkvenom planu. Njihova dugogodišnja suradnja bila je vrlo plodonosna, što se vidi iz brojnih osobnih i institucionalnih veza između Bačke i Trojedne Kraljevine, koje su uspostavljene zajedničkim Antunovićevim i Strossmayerovim djelovanjem. Tako su, zahvaljujući dvojici biskupa, bački Hrvati krajem 19. stoljeća u potpunosti integrirani u hrvatska kulturna, politička i gospodarska zbivanja, što je omogućilo njihov nacionalni, kulturni i vjerski opstanak.

KLJUČNE RIJEČI: *bački Hrvati, nacionalni pokret, J. J. Strossmayer, I. Antunović, crkvena povijest.*

Obnova veza bačkih Hrvata s Trojednom Kraljevinom tijekom šezdesetih godina 19. stoljeća

Tijekom 18. stoljeća u Ugarskoj je vladala atmosfera visoke etničke tolerancije koja je podunavskim Hrvatima omogućila nesmetano razvijanje vlastite *visoke kulture* na polju književnosti, znanosti i visokog školstva.¹ Stvaralaštvo visoke kulture predvodili su katolički svećenici, pogotovo franjevci, koji su na području ugarskog Podunavlja imali svoje samostane u Budimu, Mohaču, Baji, Subotici, Somboru i Baču. Osim u okviru redovničkih samostana i visokih škola, podunavski su Hrvati tijekom navedenog stoljeća

¹ Pod skupnim nazivom »podunavski Hrvati« podrazumijevam Hrvate u Bačkoj, Baranji i budimpeštanskoj regiji.

nesmetano koristili vlastiti jezik i u nižem školstvu, a djelomično i u lokalnoj upravi.² No početkom 19. stoljeća u Ugarskoj je započeo mađarski nacionalni pokret, koji je izazvao velike međunacionalne sukobe.

Početkom 19. stoljeća počinje i oblikovanje moderne hrvatske nacije, koje je važan zamah dobilo s pojavom ilirskog pokreta. Taj je pokret zahvatio i podunavske Hrvate, ali je njegov utjecaj zbog snažne mađarizacije bio vrlo slab.³ Štoviše, tijekom prve polovine 19. stoljeća veze s Trojednom Kraljevinom⁴ gotovo su u potpunosti prestale, što je rezultiralo asimilacijom velikog broja Hrvata diljem Ugarske, a ponegdje i potpunim nestankom hrvatskih zajednica.⁵ Na takvu naglu mađarizaciju uspješno su odgovorili jedino Hrvati u Bačkoj, pa će se od tada na njihov rad oslanjati i Hrvati iz Baranje i budimpeštanske regije.⁶

Godine 1848. u Ugarskoj je izbila revolucija. Djelomično zbog privrženosti ugarskoj državi, ali i zbog straha od srpskih postrojbi, u južnoj su Ugarskoj svi katolici, bez obzira na svoje etničko podrijetlo, stali na stranu Mađara.⁷ U takvim su se prilikama bački Hrvati također odlučili pridružiti Mađarima. Posebice je važno bilo sudjelovanje subotičke građanske straže koja je tijekom rata na strani Mađara sudjelovala u borbama kod Srbobrana i kod Kaponje (blizu Bajmoka), što su kasniji srpski povjesničari često isticali kao dokaz bunjevačke političke i nacionalne neosviještenosti, prešućujući ponašanje srpske vojske. Mađarska je revolucija iz 1848./49. godine bila važan trenutak u povijesti podunavskih

² Iz 18. stoljeća postoje brojni primjeri koji pokazuju upotrebu hrvatskog jezika u lokalnoj upravi. Zanimljiv primjer takve jezične tolerancije jesu hrvatski prijevodi »terezijanskih urbara«, koji su krajem 18. stoljeća tiskani za hrvatsko stanovništvo u Baranji i Bačkoj – István UDVARI, *A Mária Terézia-féle úrbérrendezés forrásai magyarországi délszláv népek nyelvén I.*, Nyíregyháza, 2003.

³ O sudjelovanju bačkih Hrvata u ilirskom pokretu svjedoči jedno pismo fra Kaje Agjića, koje je 29. prosinca 1936. poslao Ljudevitu Gaju. Iz tog je pisma vidljivo da je franjevački samostan u Baji dobivao Gajeve »Ilirske narodne novine«. – *Pisma pisana Dru Ljudevitu Gaju i neki njegovi sastavci* (1828.-1850.), ur. Velimir Deželić st., Zagreb, 1909., str. 6.

⁴ U ovom se radu državnoopravni termin Trojedne Kraljevine upotrebljava u značenju virtualne cjelokupnosti hrvatskih zemalja, premda je stvarno stanje u drugoj polovini 19. stoljeća bilo znatno kompliciranije, ponajprije zbog nagodbenog sustava u kojem su se Hrvatska i Slavonija našle u ugarskom dijelu, a Dalmacija s Istrom u austrijskom dijelu Monarhije, te zbog činjenice da je Vojna krajina reinkorporirana tek 1881.

⁵ Manje je poznata sudbina hrvatske zajednice u budimpeštanskoj regiji, koja je tada gotovo posve nestala. Početkom 18. stoljeća u Budimu i Pešti, te u njihovoj okolini, postojala su brojna hrvatska naselja, a jedan dio budimske četvrti *Viziváros* zvao se *Horvatváros* / njem. *Kroatenstadt*. No polovinom 19. stoljeća hrvatska je zajednica bila već gotovo potpuno asimilirana. – Živko MANDIĆ, »Prilog povijesti budimskih i peštanskih Hrvata«, u: *Hrvati u Budimu i Pešti*, ur. Stjepan Lukač, Budimpešta, 2001., 475.

⁶ O upotrebi hrvatskog jezika Emanuel Hoško piše: »Još 30. XII 1844. šalje generalni vikar Kaločke nadbiskupije, biskup Đuro Girk, pismo provincijalu Matzecu s pritužbom da samostanska bratstva u Baču i Baji u svećanim misama navješćuju evanđelje na hrvatskom jeziku ('lingua illyrica'). Biskup traži dokument koji im to dopušta, ali povod pokretanja tog pitanja jest zahtjev 'naprednjaka' među svećenicima koji žele obavljati sve liturgijske čine na mađarskom jeziku i taj zahtjev opravdavaju među ostalim i ovim postupcima franjevaca u Baču i Baji.« – Franjo E. HOŠKO, *Marijan Jaić*, Zagreb, 1996., 89.

⁷ O nasilju srpskih postrojbi nad katoličkim stanovništvom svjedoči neobjavljeni rukopis Ivana Nepomuka Ambrozovića, somborskog senatora, koji ima vrlo znakovit naslov »Žalostica žalostna Ivana Nep. Ambrozovića u zomborskoj kralj. varoši penzionirata senatora, bižajućeg od kuće pak do Kalacse kad su Raci-Serbianci u međuboju mađarskom 1848-49. progonili katolike, po njemu istom ispivana u Zomboru god. 1850.«, iz kojeg je vidljivo da su Hrvati u Bačkoj taj sukob ponajprije doživljavali kao sukob Srba i južno-ugarskih katolika. – *Leksikon podunavskih Hrvata-Bunjevaca i Šokaca*, sv. I., Subotica, 2004, 19. O sukobima katolika i Srba u Srijemu pisao je u svojem dnevniku i barun Neustadter, Jelačićev bliski suradnik. – Josip NEUSTADTER, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od god. 1848.*, knj. I, Zagreb, 1994., 104.

Hrvata jer je pokazala da su oni već tada razvili dvostruki političko-kulturni identitet. Naime, svjesni da žive u Ugarskoj i da na tome prostoru predstavljaju izrazitu etničku manjinu, oni su prihvatili mađarski politički identitet, tvrdeći za sebe da su Mađari u političkom smislu. To »političko mađarstvo« označavalo je njihovu odanost ugarskoj državi, ali nije značilo da su se odrekli svojega etničkog podrijetla i kulturne posebnosti. Naprotiv, bogato kulturno stvaralaštvo tijekom 18. i 19. stoljeća pokazuje da su podunavski Hrvati snažno branili svoj etno-kulturni identitet. Takav dvostruki identitet uspješno je djelovao u uvjetima visoke etničke tolerancije, ali je početkom 19. stoljeća sve više pokazivao svoje negativnosti.

Neodrživost modela dvostrukog identiteta najbolje se vidi na primjeru problema nacionalnog imena podunavskih Hrvata. Naime, podunavski su Hrvati tijekom 18. i 19. stoljeća za sebe upotrebljavali različita regionalna i subetnička imena (Bunjevci, Šokci, Bošnjaci, Dalmatinci). Osim toga oni su označavani i drugim imenima, pa su ih u službenim dokumentima austrijske i ugarske vlasti nazivale Ilirima, a Mađari su ih često u svakodnevnom govoru imenovali i Racima.⁸ Ta množina imena davala je dojam da su sve te skupine međusobno etnički i kulturno nepovezane, što su brojni srpski i mađarski nacionalni ideolozi tijekom 19. i 20. stoljeća koristili kao glavni argument za negiranje njihova hrvatskog podrijetla. No bogata zajednička kulturna baština, međusobna komunikacija članova elite, ali i nižih staleža, te brojni međusobni brakovi pokazuju da su sva hrvatska naselja u ugarskom Podunavlju međusobno tijekom 18. i 19. stoljeća neprekinuto komunicirala, a brojne osobne veze povezivale su ih i s Hrvatskom.⁹

Na meti snažne i često puta nasilne asimilacije u Ugarskoj su se našle prvo one skupine čiji je identitet bio najslabiji. Mađarske su vlasti smatrale da upravo ugarski katolički Raci, Iliri, Bošnjaci, Dalmatinci, Bunjevci i Šokci pripadaju takvim skupinama, pa su ih tretirali kao male skupine nejasnoga etničkog podrijetla, koje su u popisima stanovništva vodili pod rubrikom »ostali« (»egybek«), a navodna etnička neodređenost bila im je najbolji argument za nasilnu mađarizaciju. U takvoj situaciji podunavski su se Hrvati počeli dvojako ponašati. Jedan dio, uglavnom pripadnici viših staleža, prihvatio je mađarski nacionalni identitet i potpuno se odijelio od hrvatskog naroda. Ipak, većina podunavskih Hrvata nije željela prihvatiti takvu sudbinu, pa su počeli obnavljati veze s Trojednom Kraljevinom. No ni iz Trojedne Kraljevine nije u početku dolazila velika podrška, jer su se hrvatski političari u to vrijeme morali boriti za ostatke državne samostalnosti koju su Mađari nakon

⁸ Ime Rac vjerojatno dolazi od srpskoga srednjovjekovnog imena Raška, jer su se prve migracije Srba u Ugarsku dogodile još u srednjem vijeku. Zbog brojnosti srpske populacije i sličnosti jezika mađarsko je stanovništvo imenom Raci nazivalo sve Južne Slavene. Podunavski su Hrvati također ime Rac doživljavali kao zajedničko ime svih Južnih Slavena, pa su ga i sami djelomično prihvaćali, za razliku od srpskog imena koje su odbijali, doživljavajući ga kao ime koje označava pripadnike srpske pravoslavne zajednice. Najbolji primjer takvog odnosa prema imenima Rac i Srbin daje biskup Antunović, koji je i sam prihvaćao racko ime, a za odnos Bunjevaca prema srpskom imenu u »*Razpravi*« je napisao: »Srbin je Vojvodinu kao starih svojih i novih zaslugah nagradu izključivo svojom priznavao na toliko da je u popisu pučanstva uzprkos svem opiranju Bunjevca kao Srbina u zapisnik uvadjao.« Stoga je neprihvatljivo poistovjećivanje imena Rac i Srbin, kao i prevođenje imena »katolički Rac« u »katolički Srbin«, što se u srpskoj i mađarskoj historiografiji često čini. – Ivan ANTUNOVIĆ, *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih*, Beč, 1882., 159.

⁹ To se najbolje vidi iz matičnih knjiga rimokatoličkih župa u hrvatskim naseljima u Ugarskoj, koje pokazuju da su se pripadnici tih župa najčešće ženili hrvatskim katolicima iz ostalih podunavskih hrvatskih naselja i iz Hrvatske. – Ž. MANDIĆ, *nav. dj.*, 475.

Austro-ugarske nagodbe željeli svesti na administrativnu razinu. Hrvatski je sabor u to vrijeme bio zaokupljen ponajprije priključenjem Vojne granice i Dalmacije, a u širem političkom planu imao je i viziju priključenja Istre te Bosne i Hercegovine (pogotovo Turske Hrvatske). U toj hijerarhiji prioriteta podunavski su Hrvati tijekom 19. stoljeća ostali ne samo na periferiji hrvatskog etničkog prostora nego i državnog interesa.

Godine 1868. Ugarski je parlament izglasao 44. zakonski članak, poznat kao »zakon o narodnostima«, kojim je trebao biti reguliran položaj nacionalnih manjina. Odluke toga članka bile su prilično napredne za ono doba, jer su osiguravale upotrebu manjinskih jezika u školama i u lokalnoj upravi.¹⁰ Donošenje »zakona o narodnostima« otvaralo je priliku za ponovno uspostavljanje jezične i etničke tolerancije u Ugarskoj, što je ohrabrilo i bačke Hrvate koji su se nadali da će se ugarska vlast doista pridržavati zakona.¹¹ Među njima se za novi zakon posebno zainteresirao kaločki kanonik Ivan Antunović, koji je ubrzo stao na čelo hrvatskoga nacionalnog pokreta u Bačkoj.

Početak javnog djelovanja Ivana Antunovića krajem 1860-ih godina

Ivan Antunović bio je iz plemićke obitelji. Rođen je 19. lipnja 1815. u Kunbaji od oca Jose i majke Mande Petrić, koja je bila iz Čavolja. Međusobnim ženidbama i kumstvima Antunovići su bili povezani s Latinovićima, Rudićima i Guganovićima, najuglednijim hrvatskim plemićkim obiteljima u Bačkoj, pa se može tvrditi da je Ivan Antunović bio pravi predstavnik tamošnjega hrvatskog plemstva. Gimnazijske dane mladi je Antunović proveo u Subotici, gdje je susretao mnoge mlade bosanske franjevce koji su u tome gradu pohađali humanističke nauke.¹² U Segedinu je 1834. godine stupio u klerike i slušao bogosloviju godinu dana, a zatim je studij nastavio u Kaloči. Nakon uspješnog završetka bogoslovije zaređen je za svećenika 1838. godine.¹³

Podrška plemićkih obitelji Antunovića, Latinovića, Rudića i Guganovića pomogla je Ivanu Antunoviću da već 1842. godine bude izabran za župnika u Bačkom Aljmašu (Bácsalmás, R. Mađarska).¹⁴ Mladi je župnik brzo napredovao u karijeri pa je uskoro postao kaločkim kanonikom i velikim prepozitom. Njegova je karijera mirno napredovala čak i u vrijeme mađarske revolucije, kada se istaknuo svojim miroljubivim odnosom prema pripadnicima različitih etničkih zajednica koji su živjeli u njegovoj župi. Prešavši peto desetljeće života, Ivan Antunović je uspio postati i kaločkim kanonikom.

¹⁰ Na istome saboru donesen je i zakonski čl. 9, kojim se regulirala crkveno-školska autonomija Srpske pravoslavne crkve.

¹¹ Literatura o Ivanu Antunoviću prilično je velika – Ante SEKULIĆ, »Bibliografija o Ivanu Antunoviću«, *Zbornik »Ivan Antunović«*, sv. 1, Subotica, 1990., 199–202; Ante SEKULIĆ, »Preporoditeljska i povijesna baština Ivana Antunovića«, *Croatica christiana periodica*, br. 2, 1978, 47–63.

¹² Prema jednom popisu »*Tabella Primi Semestris de Stipendiatis Alumnis O. S. Fran. Provinciae Bosnae Argentinae in Gymnasio Maria Theresiopolitano frequentibus 1828.*« te su godine u Subotici bili: Filip Ančić iz Mostara, Andrija Baruk iz Foče, Antun Čutura iz Bošja, Mihovil Jurišić iz Jajca, Martin Nedić iz Tolise, Josip Stojšić iz Jelečke, Lovro Tadić iz Ivanske i Marko Vidošević iz Lise. – Matija EVETOVIĆ, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja*, Subotica, 1935., 14.

¹³ *Nav. dj.*, 7.

¹⁴ *Nav. dj.*, 22.

Taj je uspjeh ukazivao da Antunović može još napredovati u crkvenoj karijeri, a njegova samozatajnost išla mu je u prilog. No kaločki je kanonik na Veliku Gospu (15. kolovoza) 1869., na opće iznenađenje, objavio »Poziv« kojim je pozvao sve bačke Hrvate na nacionalni rad i najavio izlazak *Bunjevačkih i šokačkih novina*. Tako je kanonik od samozatajnog i poslušnog svećenika Kaločke nadbiskupije, postao osobom koja je prema mišljenju mađarskih vladajućih krugova ugrožavala državnu sigurnost.

Objašnjenje svoje odluke Ivan Antunović je dao već u samome tekstu »Poziva«, ali i u brojnim kasnijim svojim tekstovima, u kojima je isticao da je glavni razlog njegova nacionalnog angažiranja u vlastitom svjedočenju snažne mađarizacije koja je među bačkim Bunjevcima i Šokcima u to doba uzimala sve veći zamah, pa je postojala opasnost da se oni potpuno asimiliraju. Željevši spriječiti potpunu asimilaciju, Antunović je veliku priliku vidio u donošenju zakonskog člana 44./1868. koji je određivao mogućnost upotrebe jezika manjinskih naroda u Ugarskoj. Taj je članak Antunoviću davao zakonski okvir nacionalnog djelovanja, što je bilo u skladu s njegovim načelima koja su odbacivala svaku pomisao na protuzakonite ili nasilne postupke. Zato se može zaključiti da je donošenje zakonskog članka 44./1868. bilo neposredan povod za početak Antunovićeva nacionalnog rada.

Antunovićev je »Poziv« izazvao veliko zanimanje u Trojednoj Kraljevini, pa i u krugu suradnika đakovačkog biskupa Strossmayera, o čemu svjedoči niz novinskih članaka u sisačkom listu *Zatočnik*. Dana 23. listopada 1869., u uvodniku toga lista, objavljen je prvi članak posvećen Antunoviću »Prosnutak Bunjevacah«.¹⁵ Nepoznati uvodničar spominje da uredništvo lista nije dobilo Antunovićev »Poziv«, nego ga je pročitalo u novosadskoj *Zastavi*, iz čega se može zaključiti da uredništvo lista, na čijem su čelu bili Ivan Vončina kao vlasnik i Josip Miškatović kao urednik, nije u to vrijeme bilo u kontaktu s kanonikom Antunovićem. No *Zatočnik* je s oduševljenjem podržao Antunovićevu inicijativu, pa autor završava navedeni članak s riječima: »Zato zaklinjemo svim svetim hrvatske rodoljube, neka podupru blagoslovljeni rad bunjevačkog patriote. Javljamu mu se sa svih stranah pretpatami, koje će i onako biti neznatne. Od probudjenja Bunjevacah najveću korist crpit će hrvatski narod. S toga u pomoć, u pomoć! I perom i darom.«¹⁶

Već tjedan dana nakon objavljivanja toga članka u *Zatočniku* je objavljen i drugi članak o Bunjevcima pod naslovom »Puca zora nad bunjevačkim zavičajem«.¹⁷ Ponovno nepotpisani autor članka navodi da se u Bačkoj »i njeki Bože Šarčević« sprema izdavati list za Bunjevce i zaključuje da to nije dobro jer se boji da će dva lista za Bunjevce biti prevelik pothvat. Spomenuti Bože Šarčević zapravo je bio Ambrozije Boza Šarčević, bliski suradnik Ivana Antunovića, koji je kaločkom kanoniku pomagao u pokretanju lista, što u uredništvu *Zatočnika* očigledno tada nisu znali. Njihovu potpunu neinformiranost o prilikama među bačkim Bunjevcima i Šokcima potvrđuje autorovo priznanje da je uredništvo i ovaj članak napisalo na temelju novinskog članka koji je objavila novosadska *Zastava*. Navedena dva članka u *Zatočniku* otkrivaju da uredništvo lista nije tada imalo nikakve veze s Antunovićem niti s ljudima oko njega. S obzirom da je uredništvo *Zatočnika* bilo

¹⁵ »Prosnutak Bunjevacah«, *Zatočnik*, god. I, 23. listopada 1869., br. 43., 1.

¹⁶ *Isto*.

¹⁷ »Puca zora nad bunjevačkim zavičajem«, *Zatočnik*, god. I, 29. listopada 1869., 1.

vrlo blisko đakovačkom biskupu, ova pisma ukazuju na zaključak da se niti Antunović i Strossmayer nisu osobno poznavali prije 1869. godine.

Članak »Puca zora nad bunjevačkim zavičajem« otkriva još neke važne pojedinosti vezane uz početke nacionalnog pokreta bačkih Hrvata. Naime, osim spomena Boze Šarčevića, u istome su članku u *Zatočniku* preneseni dijelovi pisma podrške koje je 23. rujna iste godine Antunoviću poslala skupina subotičkih mladih intelektualaca.¹⁸ U toj su se skupini nalazila imena brojnih ljudi koji će kasnije biti glavni nositelji hrvatskoga nacionalnog pokreta u Bačkoj (pravnik Augustin Ago Mamužić, franjevac Stipan Vujević, novinar Karlo Milodanović¹⁹ i drugi), ali je važno istaknuti da su isto pismo potpisali i neki Mađari. Pismo podrške subotičkih mladih intelektualaca Ivanu Antunoviću vrlo je vrijedno jer otkriva tadašnja stajališta subotičkih Bunjevaca i umjerenih Mađara o međunacionalnim odnosima i političkim prilikama, koje u njemu najbolje objašnjavaju sljedeće riječi: »Odgajajmo, prosvjetljudimo razne puke u razumu i domoljublju; kao narod nastojmo ih uputiti o poštenoj našoj nakani i o njihovih vlastitih probitcih po vašem primjeru u *njihovom narodnom jeziku* (istaknuto u članku, op. R. S.), tako će bratimstvo nastati među narodnostmi, tada će biti Dalmatinac Ugrinom, a Ugrin Dalmatincem; tada ćemo dokazati onu istinu da mogu u jednoj državi različiti narodi i uz narodnu samosviest sretno živjeti.«²⁰ Dakle, subotički su mladi »Dalmatinci« izrazili podršku Antunovićevoj namjeri da izda prve bunjevačke novine, naglasivši da to ne dovodi u pitanje njihovu odanost Ugarskoj, što su potvrdili i potpisi nekolicina rođenih Mađara.

Osudne informacije o prvim kontaktima biskupa Antunovića i Strossmayerovih najbližih ljudi nakratko prestaju, ali se trag te suradnje ponovno može slijediti već početkom zime iste, 1869. godine, kada je kaločki kanonik Antunović otišao na put u Rim. Tijekom boravka u Rimu, Ivan Antunović je posjetio Zavod sv. Jeronima i upoznao kanonika Nikolu Voršaka, koji je o tome obavijestio Franju Račkog.²¹ Voršak u svome pismu od 1. prosinca 1869. piše Račkome sljedeće: »Što je istranske čitaonice, biskup pristaje uz Vaš predlog i o podpori i o časopisih, samo čekamo došašće Dobrilovo. Sporazumio se s njim, pisat ćemo Vam sve neposebice. Što je lista, koji bi Bunjevce imao zastupat, valja nam i našim

¹⁸ Isto. Uredništvo »Zatočnika« smatralo je ovo pismo vrlo važnim, pa ga je u siječnju 1870. još jednom objavilo u cijelosti – »Pouzdanica g. kanoniku Ivanu Antunoviću od subotičke omladine«, *Zatočnik*, god. II, 21. siječnja 1870.

¹⁹ Kalor/Karlo Milodanović (1847.-1883.) – bio je suradnik Ivana Antunovića u početku izlaženja »Bunjevačko-šokačkih novina«. Godine 1872. pokušao je pokrenuti list »Misečnu kroniku«, a 1873. s Božidarom Vujićem pokreće »Subotički glasnik«, koji je izlazio do 1876. godine. Te godine Milodanović bježi u Srbiju, pa su mađarske vlasti zabranile dalje izlaženje lista. Milodanović je u Srbiji prešao na pravoslavlje i sudjelovao u srpsko-turskim ratovima 1876. i 1877.-78. godine. – Vasa STAJIĆ, »Mađarizacija i demađarizacija Bunjevaca«, *Letopis Matice srpske*, knj. 325., sv. 1-3, Novi Sad, 1930., 185–186.

²⁰ Zanimljivost je ovog pisma da su se u njemu mladi subotički intelektualci izjasnili kao Dalmatinci. Dalmatinsko je ime tijekom 18. i početkom 19. stoljeća egzistiralo paralelno s bunjevačkim i šokačkim imenom među bačkim Hrvatima. Tek polovinom 19. stoljeća među njima počinju prevladavati imena Bunjevac i Šokac kao prvi znak političke integracije, ali se u isto vrijeme pojavljuje i hrvatsko ime koje će s vremenom postat dominantno.

²¹ Nikola Voršak (Ilok, 1836. – Rim, 1880.) – Dr. Makso PELOZA, »Pokretanje glasila istarskih i bačkih Hrvata 1869.-1870. god.«, *Zvona – mjesečnik za kršćansku kulturu*, Rijeka, veljača 1979., br. 2 (137), god. XVII 4. Makso Peloz je povjesničar i svećenik koji je godinama istraživao u rimskim arhivima. Nažalost, za ovo važno pismo Nikole Voršaka Pelozu u navedenom članku nije napisao signaturu, niti gdje ga je našao, ali je objavio faksimil u prilogu članka.

listovom biti preopreznim: Ovdje je boravio, i mene posjetio kanonik kaločki Antunović, urednik namišljenoga lista. Po njemu, Magjaru ljućem od Andrijaša (vjerojatno Andras-syja, op. R. S.), sudeć bit će taj pokus p'ono naše pleme otrovan. Javite to i Vončini rekši mu da se ja ni malo nevaram. To je maslo zamišljeno po magj.(arskoj) vladi.«²²

Nije poznato je li Strossmayer već tada poznao kanonika Antunovića, a očigledno je da i Voršakovo pismo ne odaje takvu mogućnost. Ipak, iz Voršakova se pisma i iz članaka u *Zatočniku* može zaključiti da su Franjo Rački, Ivan Vončina i Nikola Voršak, tada najbliži Strossmayerovi suradnici, nakon Antunovićeve »Poziva« raspravljali o njegovoj namjeri pokretanja bunjevačkih novina i da su neki od njih bili spremni podržati taj list. Velik prostor koji je uredništvo *Zatočnika* tijekom jeseni 1869. godine davalo Antunovićevu pothvatu pokazuje da je Ivan Vončina imao velike simpatije prema kaločkom kanoniku. Voršak je, naprotiv, nakon razgovora s Antunovićem posumnjao u iskrenost njegovih namjera, misleći da je ovaj u službi mađarske vlade, pa je na to želio upozoriti Strossmayera, Račkog i Vončinu.²³

Premda nije poznat niti jedan izvor o Strossmayerovoj ulozi u svim tim zbivanjima 1869. godine, sasvim je sigurno da je on u sve bio dobro upućen. Osim toga, Strossmayer je i prije suradnje s Antunovićem kontaktirao s bačkim Hrvatima. Njegovi prvi susreti s Hrvatima iz Bačke počinju još u vrijeme biskupovih školskih dana, kada je na mjestu đakovačkog biskupa stolovao Pavao Matija Sučić (1830.-1834.), pripadnik čuvene subotičke plemićke obitelji Sučića. Iz pisanja u *Zatočniku* vidljivo je da je Strossmayer već prije 1869. godine poznao i baruna Josipa Rudića, bačkog velikog župana, pa se može reći da je đakovački biskup još od svoje mladosti bio upoznat s prilikama u Bačkoj. Iako su Pavao M. Sučić i Josip Rudić bili pripadnici tada već dobrano pomađarenoga bunjevačkog plemstva, Strossmayer je o njima imao lijepo mišljenje i nigdje nije spominjao da su nastupali kao odnarođeni mađaroni. Naprotiv, prema Strossmayerovu osobnom svjedočenju, barun Rudić mu se prilikom jednog njihova susreta žalio da se bunjevačka plemićka mladež »vr-lazeć se u Pešti i po drugih gradovih« odnarođuje i zaboravlja vlastiti jezik, što pokazuje da je i on imao svijest o vlastitom etničkom podrijetlu i da je bio protiv mađarizacije.²⁴

Poznanstvo baruna Josipa Rudića i biskupa Strossmayera možda ukazuje na trag prvih konakata Antunovića i Strossmayera, jer je Rudić odigrao veliku ulogu u životu Ivana Antunovića i bio je njegov veliki pokrovitelj. Već u početku Antunovićeve svećeničke karijere on je bio jedan od onih koji su ga preporučili za mjesto župnika u Bačkom Aljmašu, a 1859. godine preporučio ga je osobno i za kaločkog kanonika.²⁵ Tijekom 1861. godine Antunović i Rudić našli su se zajedno na visokim položajima u Bačko-bodroškoj županiji. Naime, te je godine Ivan Antunović bio izabran za privremenog podžupana Bačko-bodroške županije, a ubrzo nakon toga za velikog župana je bio izabran upravo barun Josip Rudić.²⁶ Njihov izbor svjedoči da je bunjevačko plemstvo još u to vrijeme imalo velik

²² Nav. dj., 4.

²³ Voršak je mogao imati opravdanih razloga za takvu sumnju jer je Antunović na istome tome putu u Rim posjetio i samoga Lajosa Kossutha, koji je u to vrijeme boravio u Turinu. – M. EVETOVIĆ, nav. dj., 21.

²⁴ »Prosnutak Bunjevacah«, *Zatočnik*, god. I, 23. listopada 1869., 43.

²⁵ M. EVETOVIĆ, nav. dj., 23.

²⁶ M. EVETOVIĆ, nav. dj., 23.

utjecaj na zbivanja u Bačko-bodroškoj županiji. Ipak, taj politički utjecaj nije rezultirao podrškom nacionalnom pokretu bačkih Hrvata, jer su brojne ženidbene veze bunjevačkog plemstva s mađarskim obiteljima snažno utjecale na njihovu mađarizaciju, pa je Ivan Antunović morao krenuti u obranu narodnog identiteta bez njihove pomoći.

Izdavanje *Bunjevačkih i šokačkih novina* (1870.-1872.) i *Bunjevačke i šokačke vile* (1871.-1876.)

Početkom 1870. godine *Zatočnik* nastavlja izdavati brojne članke o bačkim Hrvatima. Ta je serija članaka započela pismom naslovljenim »Bunjevačka stvar«, koje je uredništvu u siječnju iste godine poslao Boza Šarčević. U tome pismu Šarčević piše da ga je poslao uredništvu po nalogu kanonika Antunovića i objašnjava probleme s kojima se susreću u pokušaju pokretanja bunjevačkih novina. Prema Šarčevićevim riječima, Antunović je uspio osigurati novac za pokretanje lista, ali je imao velikih problema u sakupljanju suradnika sposobnih za njegovo uređivanje. Osim toga, Šarčević nastavlja da je Antunović bio razočaran odazivom kojim je na njegov poziv odgovorila bunjevačka aristokracija i inteligencija, pa je kanonik razmišljao da odloži izdavanje lista za neka bolja vremena. No Šarčević to nije želio prihvatiti, pa je u istome pismu napisao kako je spreman čekati do svibnja 1870. godine da Antunović pokrene svoj list, te da će, u slučaju da se to ne dogodi, sam pokrenuti list bez kanonika.²⁷

Nakon objavljivanja Šarčevićeva pisma u *Zatočniku* je u broju 16. od 21. siječnja 1870. ponovno, ovaj put u cijelosti, objavljeno pismo potpore subotičkih mladih intelektualaca pod naslovom »Pouzdanica g. kanoniku Ivanu Antunoviću od subotičke omladine«, a zatim su u brojevima 18. (24. I. 1870.), 25. (1. II. 1870.), 27. (4. II. 1870.), 28. (5. II. 1870.) i 29. (7. II. 1870.) objavljene dvije »Otvorene knjige« koje je Antunović objavio u Kaloči 1. siječnja 1870., u kojima je još jednom pozvao bačke Bunjevce i Šokce na borbu za nacionalni opstanak i na pokretanje prvih bunjevačkih novina. Te su »Otvorene knjige« pokazale da kanonik ipak nije odustao od svoje namjere.

Dana 19. ožujka 1870. Ivan Antunović je konačno, nakon osam mjeseci oklijevanja, izdao prvi broj *Bunjevačkih i šokačkih novina*. Već od prvih brojeva u novinama su najbliži Antunovićevi suradnici počeli raspravljati o brojnim temama važnima za nacionalni razvoj, što je snažno utjecalo na oblikovanje bunjevačke inteligencije i na njihovo kulturno i političko samoodređenje.

Jedno od glavnih pitanja bilo je pitanje književnog jezika. Ivan Antunović se zalagao za uvođenje hrvatskoga književnog jezika, premda su neki bunjevački intelektualci smatrali da treba pokušati napraviti vlastiti bunjevački književni standard. Veliku podršku Antunovićevu zalaganju za hrvatski književni jezik pružao je fra Stipan Vujević, koji je bunjevačkim čitateljima objašnjavao da hrvatski jezik ne obuhvaća samo kajkavsko narječje, nego da se pod njime podrazumijeva onaj jezik »kojeg smo dosad nazivali ilirskim, niki dalmatinskim, niki pako slavonskim jezikom«.²⁸ Rasprave oko jezika i oko drugih važnih

²⁷ »Bunjevačka stvar«, *Zatočnik*, god. II., 7. siječnja 1870., br. 4, 2–3.

²⁸ *Bunjevačke i šokačke novine*, 1870., br. 42, 326–327.

pitanja privukle su brojne bunjevačke intelektualce, pa se uskoro oko novina stvorila grupa ljudi koji su namjeravali pokrenuti i druge akcije za nacionalno osvještanje bačkih Hrvata. Tako su se bački Bunjevci i Šokci tijekom sedamdesetih godina od neprepoznatljive šačice mađariziranih Južnih Slavena preobrazili u jasno oblikovanu zajednicu, koja je svoj kulturni identitet gradila na temeljima hrvatske kulture.

Antunovićeve su novine, međutim, od prvog broja naišle na nepremostive probleme. Novine se od početka nisu svidjele mađarskoj vladi, pa je tadašnji ministar prosvjete i bogoštovlja Ágoston (August) Trefort tražio od nadbiskupa Lajosa Haynalda da zabrani Antunoviću njihovo daljnje izlaženje.²⁹ Zbog pritiska vlasti, velikih troškova i nedovoljnog broja suradnika, Antunović je 1872. godine prestao s izdavanjem *Bunjevačkih i šokačkih novina* i nastavio samo s izdavanjem kulturnog priloga *Bunjevačke i šokačke vile*.

Razloge obustavljanja *Bunjevačkih i šokačkih novina* Ivan Antunović je opisao u pismu biskupu Strossmayeru od 26. studenoga 1872., koje je ujedno i najstariji poznati dokaz njihove osobne suradnje.³⁰ U navedenom pismu Antunović objašnjava da nije u stanju »ni umom ni kesom« izdavati zajedno i *Bunjevačke i šokačke novine* i *Bunjevačku i šokačku vilu*, koja je kao kulturni prilog novina izlazila od 1871. godine. Zato je u istome pismu najavio da će u prosincu iste godine ugaziti *Bunjevačke i šokačke novine*, a nastaviti samo s izdavanjem *Vile. Bunjevačke i šokačke novine* zaista su prestale izlaziti krajem 1872. godine, a od 1873. *Bunjevačka i šokačka vila* nastavila je izlaziti kao zaseban list.

Odaziv čitatelja *Novinama* i *Vili* u Bačkoj je bio slab, što je nekoliko godina kasnije posvjedočio Stipan Grgić Krunoslav, jedan od najbližih Antunovićevih suradnika. *Vila* je, prema Grgiću, tijekom svojeg izlaženja imala više pretplatnika u Trojednoj Kraljevini nego u Bačkoj, pa navodi konkretne brojke iz 1876. godine kada je u Zagrebu imala 52, u Varaždinu 43, u bačkom selu Sentištván 32, u Gornjem Svetom Ivanu 16, a u Subotici samo 40 pretplatnika.³¹ Podatak o broju pretplatnika otkriva dvije činjenice: prvo, da je Antunović već u prvim godinama svojeg djelovanja dobio znatnu podršku iz Hrvatske, te drugo, da čak ni usprkos takvoj podršci nije uspio održati svoje novine zbog slabog odaziva samih bačkih Hrvata.

Godine 1872. subotički je novinar Kalor Milodanović pokušao pokrenuti još jedne novine namijenjene bačkim Bunjencima i Šokcima pod imenom *Misečna kronika*, ali su se i one ugasile već iste godine. Neuspjeh s *Misečnom kronikom* nije obeshrabrio Milodanovića, pa je zato već sljedeće, 1873. godine zajedno s Božidarom Vujićem pokrenuo nove novine pod naslovom *Subotički glasnik*, koje su uspješno izlazile sve do 1876. godine, kada je Milodanović pobjegao u Srbiju, zbog čega su ih odmah nakon toga zabranile mađarske vlasti.

Premda su *Bunjevačke i šokačke novine*, *Bunjevačka i šokačka vila*, *Misečna kronika* i *Subotički glasnik* imale puno problema, te su novine ipak polako stvarale vjerno čitateljstvo, a u njihovim je uredništvima oblikovan stručan novinarski kadar. Hrvatsko novinstvo u Bačkoj konačno je čvrsto stalo na svoje noge tek 1884. godine, kada učitelj Mijo Mandić

²⁹ M. EVETOVIĆ, *nav. dj.*, 57.

³⁰ Arhiv HAZU, Ostavština J. J. Strossmayera, XIA/ an. I. 1.

³¹ M. EVETOVIĆ, *nav. dj.*, 63.

pokreće list *Neven*, koji će s nekim prekidima opstati sve do 1941. godine. Tako je nakon 14 godina tek *Neven* uspješno ostvario Antunovićevu namjeru stvaranja utjecajnih i kvalitetnih novina namijenjenih bačkim Bunjevcima i Šokcima.

Antunović je podržavao i *Subotički glasnik* i *Neven*, i to ne samo javnom podrškom nego i novčanim sredstvima.³² Na novčanu pomoć nagovarao je i druge, pa i samoga Strossmayera, o čemu svjedoči nekoliko pisma iz Strossmayerove korespondencije. Štoviše, jedno pismo iz te korespondencije pokazuje da je Strossmayer imao osobnih kontakata i sa samim urednicima *Subotičkog glasnika*. U tome pismu, datiranome u Subotici 20. prosinca 1874., Kalor Milodanović i Božidar Vujić pišu Strossmayeru, moleći ga da novčano pomogne izdavanje *Subotičkog glasnika*. Objašnjavajući da su prisiljeni držati nisku cijenu preplate i da su prilike u kojima rade inače teške zbog javnog pritiska Mađara i nacionalne neosviještenosti Bunjevaca i Šokaca, oni su molili đakovačkog biskupa da uplati 100 pretplata i tako pomogne njegovo izlaženje.³³ Prema jednom kasnijem Antunovićevo pismu upućenom Strossmayeru, vidljivo je da je đakovački biskup želio čuti Antunovićevo mišljenje o navedenoj molbi. Kaločki je kanonik ubrzo odgovorio pismom u kojem je zamolio Strossmayera da podrži *Subotički glasnik*, jer ga i on sam pomaže koliko može. To je Antunovićevo pismo zanimljivo i zato jer u njemu kaločki kanonik pobliže opisuje svoje viđenje Božidara Vujića, vlasnika lista, i Kalora Milodanovića, glavnog urednika, sljedećim riječima: »Ove novine izdaje onaj Srblijin Božidar Vujić. On kao Srblijin ne može da govori Bunjecom jel ga nebi slušali. Zato je na njegovu nesreću uhvatio za urednika nekog Karla Milodanovića ... poznam ga skroz jel na moju nevolju je bio uz mene jednu godinu.«³⁴

Usprkos lošim osobnim iskustvima s Karlom Milodanovićem, Antunović je ipak na kraju zamolio Strossmayera da pomogne *Subotički glasnik* koliko može, a đakovački je biskup doista poslušao Antunovićevo savjet i poslao nepoznatu novčanu pomoć Vujiću i Milodanoviću, što je vidljivo iz jednog kasnijeg Antunovićeva pisma iz 1875. godine u kojem mu on zahvaljuje na pruženoj pomoći za spomenuti list.³⁵

Iako se ne zna točno kada su se Antunović i Strossmayer upoznali, navedena pisma pokazuju da su oni u razdoblju 1872.-1875. godine već uvelike surađivali i da su obojica tih godina novčano pomagali prve bunjevačke novine. Tijekom tih godina Antunović je počeo i javno zagovarati Strossmayerove društvene i političke akcije. Prvu otvorenu podršku Strossmayeru pokazao je u svojem tekstu »Đakovo«, koji je izdao u *Bunjevačkoj i šokačkoj vili* br. 25 iz 1873. godine. U tome je tekstu Antunović Strossmayera opisao kao osobu koja je hrabro branila hrvatsku autonomiju u odnosu na Ugarsku. S druge strane kaločki je kanonik oštro napao Mađare, napomenuvši da u svakome sinu slavenskog naroda gledaju neprijatelja mađarske države i da će takvom politikom postati grobari svoje vlastite države. Takvo hrabro podržavanje Strossmayera kod Mađara je bilo jako loše primljeno, jer je otkrivalo da se među podunavskim Hrvatima javlja narodni pokret za koji su smatrali da ugrožava opstojnost njihove države.

³² Mandićev je *Neven* pomagao tromjesečnim donacijama od po 100 forinti – M. EVETOVIĆ, *nav. dj.*, 35.

³³ Arhiv HAZU, Ostavština J. J. Strossmayera, XIA/S 13.

³⁴ Arhiv HAZU, Ostavština J. J. Strossmayera, XI A/an I. 10.

³⁵ Arhiv HAZU, Ostavština J. J. Strossmayera, XI A/an I. 12.

Zato je Antunović stalno trpio napade mađarskih medija koji su ga optuživali kao glavnog krivca za širenje panslavizma među dotad vjernim Bunjevcima i Šokcima.

Svjestan takve situacije, Ivan Antunović je tijekom izdavanja *Bunjevačkih i šokačkih novina* i *Vile* skrivao od javnosti hrvatske suradnike, pa je uredniku Blažu Modrošiću jednom prilikom dao sljedeće upute: »Nas osobito paze, da li imamo veze sa Zagrebom i Novim Sadom. Zato ako ti koji hrvatski spisatelj pošalje rukopis, a ti ga dobro prouči i svakako uvrsti: ali ako bude zlih posljedica ne odaj pisca i primi na sebe svu odgovornost, jer ako naši protivnici doznadu da u *Vilu* pišu Hrvati, onda je kraj i našim novinama.«³⁶ Te upute pokazuju da je Antunović, pritisnut stalnim zabranama mađarskih vlasti, morao svoju aktivnost provoditi u djelomičnoj konspiraciji. Ipak, nakon početka izlaženja *Bunjevačkih i šokačkih novina*, on je zajedno sa svojim pristašama uspio pokrenuti snažnu kulturno-prosvjetnu djelatnost bačkih Hrvata, čiji se uspjeh više nije mogao sakriti.

Suradnja biskupa Antunovića s hrvatskim intelektualcima i institucijama

Rezultati Antunovićeve pokreta vidjeli su se najočitiije u izdavaštvu podunavskih Hrvata. Tijekom 70-ih i 80-ih godina 19. stoljeća bački su Bunjevci i Šokci tiskali brojna djela na hrvatskom jeziku, koja su imala važan utjecaj na očuvanje narodnog identiteta. Godine 1872. Antunović je u Temišvaru objavio svoje »Poučne iskricе«, a 1875. godine izdaje povijesnu pripovjetku »Odmetnik«, tiskanu u Zagrebu, što pokazuje da je već te godine imao čvrste veze s hrvatskom metropolom. U isto vrijeme Antunovićeви su suradnici počeli izdavati prve udžbenike za bačke Hrvate. Godine 1872. bajske je učitelj Ivan Mihalović objavio u Pešti »Čitanku za katoličke pučke učione« (Pešta, 1872.)³⁷, a 1874. godine izdaje i *Gyakorlati Ilir nyelvtan*, odnosno »Slovnícu ilirskog jezika« (Baja, 1874.)³⁸ Osim Mihalovića, udžbenike za bunjevačku i šokačku djecu u Bačkoj je izdavao i učitelj Mijo Mandić. On je 1880. u Gari izdao »Zemljopis, povistnicu i ustavoslovlje« (Gara, 1880.), a iste je godine objavio i priručnik »Prirodopis, prirodoslovlje i slovnica za bunjevačku i šokačku dicu« (Gara, 1880.). Osamdesetih godina 19. stoljeća u Bačkoj se pojavljuju i katekizmi na hrvatskom jeziku, koje su objavili svećenici Ivan Probojčević i Ivan Palić.³⁹

Takva široka aktivnost imala je velikog odjeka u Hrvatskoj. U kratkom vremenu od svega desetak godina, Ivan Antunović je od anonimnoga kaločkog kanonika u hrvatskoj javnosti prerastao u vođu bačkih Hrvata. O njemu i o bačkim Hrvatima pisale su brojne hrvatske novine, pogotovo *Obzor* i *Sriemski Hrvat*. Vijesti o kaločkom kanoniku i bačkim Hrvatima dolazile su čak i do udaljene Istre, gdje je o njima redovito izvještavala *Naša sloga*.⁴⁰

Uspjeh Antunovićeve afirmacije u hrvatskoj je javnosti krajem sedamdesetih godina bio već sasvim očit, o čemu svjedoči i njegovo primanje za počasnog člana zagrebačkoga

³⁶ M. EVETOVIĆ, *nav. dj.*, 60.

³⁷ Čitanka je kasnije doživjela još tri izdanja: 1883., 1886. i 1894. godine.

³⁸ Drugo izdanje 1881. godine.

³⁹ Ante SEKULIĆ, *Hrvatska preporodna književnost u ugarskom Podunavlju do 1918. godine*, Zagreb, 1994., 83.

⁴⁰ Antunović je preko biskupa Strossmayera osobno upoznao i biskupa Jurja Dobrila, pa je prilikom njegove smrti 13. siječnja 1882. poslao brzojav sućuti, koji je bio objavljen u *Našoj slozi*. – Nevio ŠETIĆ, *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama – Naša Sloga 1870.-1915.*, Zagreb, 2005., 421–422.

đačkog društva »Hrvatski dom« 1878. godine. To je primanje imalo simboličko značenje jer je društvo »Hrvatski dom« za počasne članove u isto vrijeme prihvatilo Josipa Jurja Strossmayera, Jurja Dobrilu, Mihovila Pavlinovića i fra Grgu Martića. Navedena imena pokazuju da je hrvatska mladež namjeravala predložiti za počasne članove najuglednije predstavnike Hrvata iz svih hrvatskih krajeva, a Antunović je u toj prilici javno nastupio kao vođa Hrvata iz ugarskog Podunavlja. Tada već kao naslovni biskup, Antunović je prihvatio članstvo pa je 13. veljače iste godine pismeno odgovorio: »Dika mi je nazvati se članom književna društva Hrv. Doma, u kom se sakupljaju mladane sile Hrvatstva, da sa svakog polja saberu ono što je na njem liepa, prava i dobra i to poput dobrotvornih sunčanih zraka po svih slojevih svojeg naroda uz kog su nikli, razastiru.«⁴¹ Tom je prilikom za rad Hrvatskog doma priložio i 50 for.⁴²

Strossmayer je pomogao Antunoviću da uspostavi kontakte i s mnogim drugim pojedincima i institucijama iz Trojedne Kraljevine. Iskrenu podršku našao je među đakovačkim klericima, koji su preko Strossmayera dolazili do Antunovićevih novina i knjiga, pa su s vremenom i sami počeli surađivati s bačkim Hrvatima. O srdačnim odnosima đakovačkih klerika i biskupa Antunovića svjedočio je u jednom članku Milko Cepelić, Strossmayerov tajnik, koji je napisao: »Mi smo klerici rado pisali u njegove novine, njeki i pjevali, a naš se Književni Zbor dopisivao s njime. Zavolili smo se, kao da je on naš otac, a mi njemu sinovi.«⁴³

Tijekom sedamdesetih godina bački su Hrvati počeli sve više hrabro govoriti o svojem položaju i kritizirati naraslu mađarizaciju. Ta je nova faza bila uočljiva već godine 1874., kada su se bunjevački predstavnici otvoreno suprotstavili Mađarima u pitanju prava na upotrebu vlastitog jezika u Bačko-bodroškoj županiji, što je odjeknulo kao vijest koja je došla čak do Istre.⁴⁴ Iz godine u godinu hrvatski je tisak sve više prenosio vijesti o borbi bačkih Hrvata za pravo na vlastitu etničku opstojnost, ali je vijest o osnivanju »Pučke kasine« u Subotici 1878. godine nadmašila sve prijašnje. Pučka kasina bila je prva isključivo bunjevačka institucija u gradu, što je jasno pokazivalo da je proces nacionalne emancipacije bačkih Hrvata znatno napredovao. U zagrebačkom *Obzoru* jedan anonimni Bunjevac napisao je o tome veći članak u kojem je opisao da su 1869. godine Bunjevci zajedno s Mađarima podigli »magjarsko pučko kolo *Népkör*« i da je Bunjevaca u tome društvu bilo više od 500, ali da su zbog odnosa Mađara prema njima čvrsto odlučili istupiti iz *Népköra* i osnovati svoje društvo.⁴⁵ Najavljeno društvo stvarno je osnovano u prosincu iste godine pod imenom »Pučka kasina«, a vijest o svečanom otvorenju, koje se zbilo 8. prosinca 1878. godine, prenijeli su i hrvatski listovi.⁴⁶ Za razliku od početnih sumnji koje su vodeći hrvatski mediji pokazivali prema ugarskim Dalmatincima, Bunjevcima, Šokcima i katoličkim Racima, početkom osamdesetih godina 19. stoljeća sve su hrvatske novine s veseljem izvještavale o njihovim kulturno-prosvjetnim uspjesima ne dovodeći u pitanje

⁴¹ *Hrvatski dom – zabavnik hrvatske omladine za godinu 1878.*, Djačko društvo »Hrvatski dom« na I. hrvatskom Sveučilištu. godina III., U Zagrebu tiskom dioničke tiskare 1878., 8.

⁴² *Nav. dj.*, 17.

⁴³ Milko CEPELIĆ, »Tri dana med Bunjevcima i Šokcima«, *Subotička Danica*, god. 1914., 55–56.

⁴⁴ *Naša sloga*, br. 19, Trst, 1. listopada 1874., 76.

⁴⁵ *Obzor*, 13. studenoga 1878., br. 261.

⁴⁶ *Obzor*, 20. prosinca 1878., br. 293.

niti jednom činjenicu da je riječ o hrvatskom stanovništvu. Središnja zvijezda svih članaka u hrvatskim novinama posvećenih bačkim Hrvatima bio je biskup Ivan Antunović. On je tih godina preko Strossmayera došao u kontakt i s najvažnijim hrvatskim znanstvenicima, među kojima je posebice zanimljiva suradnja s Ivanom Kukuljevićem.

Iz korespondencije Ivana Kukuljevića saznajemo da je Antunović bio s njim u kontaktu već 1873. godine. Naime, u sačuvanom pismu od 21. srpnja 1873. Antunović je hrvatskog povjesničara upozorio da je »još kao popić« u kaločkoj knjižnici vidio rukopis »Dictionarum latino-illyricum et germanicum« kaločkog nadbiskupa Adama Patačića.⁴⁷ Nije poznato što je Kukuljević nakon toga poduzeo, ali godine 1875. Antunović o istom rukopisu piše Strossmayeru i napominje da je pitao kardinala Haynalda postoji li mogućnost da se hrvatskim znanstvenicima dopusti njegovo proučavanje. Prema Antunovićevim tvrdnjama, Haynald je bio naklon toj ideji, pa je predložio da zagrebačka Akademija pošalje istraživača u Kaloču ili da se u suprotom pod određenim garancijama »Dictionarium« prebaci u Zagreb.⁴⁸ Antunovićevo je pismo zainteresiralo biskupa Strossmayera, pa je on o Patačićevu rječniku obavijestio Račkog i tražio da se nešto u vezi s tim rukopisom poduzme u Akademiji.⁴⁹ Iako »Dictionarium« nikada nije prenesen u Hrvatsku, niti je dosad objavljen, navedena pisma pokazuju da je Antunović upozorio Kukuljevića na Patačićev rječnik i da je nakon toga hrvatska akademska zajednica raspravljala o njegovoj znanstvenoj analizi i eventualnom objavljivanju.

Podrška kardinala Lajosa Haynalda

Javno djelovanje Ivana Antunovića nije moglo promaknuti mađarskim vladajućim krugovima, koji su se najviše plašili obnove slavenske samosvijesti u Ugarskoj. Zato je Antunović nužno trebao naći nekog zaštitnika u visokim crkvenim krugovima, koji bi ga mogao zaštititi od disciplinskih mjera mađarske katoličke hijerarhije i mađarskih civilnih vlasti. Biskup Strossmayer se u tome pokazao kao prava osoba jer je već tada imao širok krug poznanstava s utjecajnim osobama u Monarhiji. Kao takav Strossmayer je dobro poznao i Lajosa Haynalda, koji je kao kaločki nadbiskup bio izravno pretpostavljen Antunoviću, pa je imao najviše mogućnosti zaustaviti njegov nacionalno-prosvjetiteljski rad.⁵⁰ No Haynald nije sprječavao Antunovićev rad, nego ga je, naprotiv, 1875. godine predložio za naslovnog biskupa. Poznate činjenice iz Haynaldova životopisa ukazuju da je kardinal dopuštao Antunovićevu djelatnost najviše zahvaljujući đakovačkom biskupu Josipu J. Strossmayeru.

Haynald i Strossmayer poznavali su se još iz studentskih dana koje su zajedno proveli u bečkom *Augustineumu*, gdje je u isto vrijeme boravio i kasniji biskup Juraj Dobrila. Nakon studija Haynald i Strossmayer nisu prekinuli svoje kontakte. Dapače, Strossmayer je

⁴⁷ Arhiv HAZU, XV 23/A I 4 (Kaloča, 21. srpnja 1873.).

⁴⁸ Arhiv HAZU, Ostavština Josipa J. Strossmayera, XIA/an I. 9.

⁴⁹ *Korespondencija Rački-Strossmayer*, Strossmayer-Račkome, Đakovo, 19. travnja 1881., knj. II, 380.

⁵⁰ Lajos Haynald (Szécsény, 3. listopada 1816. – Kalocsa, 4. srpnja 1891.) – Zaređen 1839. godine, 1852. imenovan biskupom Karlsburga, 1865. naslovnim biskupom Kartage, a 1867. nadbiskupom kaločkim. Papa Lav XIII. imenovao ga je kardinalom 1879. godine.

kao dvorski kapelan Haynaldu 1852. godine učinio veliku uslugu, jer mu je te godine svojim osobnim zalaganjem kod ministra Thuna pomogao da postane biskupom u Transilvaniji.⁵¹ Haynald je upravo u Transilvaniji stekao ugled vatrenog Mađara, jer se kao tamošnji biskup uporno borio za pravo Ugarske na suverenitet nad tim prostorom. Štoviše, odbijao je odlaziti na zasjedanja Transilvanskog sabora, što je tadašnji kancelar Transilvanije grof Ferenc Nádasdy, čvrsti pristalica Schmerlingova centralističkog apsolutizma, smatrao nezakonitim činom. Zbog sukoba sa svjetovnim vlastima Haynald je 1863. godine morao dati ostavku na biskupsko mjesto, pa je iste godine otišao u Rim, gdje je uživao u velikoj državnoj mirovini.⁵² Zapravo, bilo je očito da je to za Haynalda bila samo privremena stanica prije preuzimanja neke još više crkvene časti. Takva se prilika ukazala već 1866. godine, kada je umro tadašnji kaločki nadbiskup József Kunszt. Njegov je nasljednik trebao biti József Lonovics, ali je i on umro 1867. godine, pa je na kraju odlučeno da za kaločkog nadbiskupa bude izabran Lajos Haynald.⁵³

Strossmayer, Dobrila i Haynald ponovno su se našli u zajedničkom taboru na Vatikanском koncilu 1869. godine u Rimu, gdje su zajedno pripadali »minoritetnoj« skupini u raspravi o papinoj nepogrešivosti.⁵⁴ Strossmayerov nastup na Koncilu učinio ga je slavnim, pa se u minoritetnoj skupini nametnuo kao predvodnik. Očigledno je da je Strossmayer s Haynaldom u mnogim stvarima dijelio zajedničko mišljenje, a zbog njegove intervencije 1852. godine može se reći da mu je Haynald u neku ruku bio i dužnikom. Zato je bilo moguće da Strossmayer svojim utjecajem djelomično zaštiti Antunovića usprkos protivljenju svih ostalih mađarskih biskupa.

Velika potvrda Strossmayerova utjecaja na Haynalda dogodila se 1875. godine, prilikom Antunovićeve izbora za naslovnog biskupa. Stalno optuživan za panslavenstvo, Antunović se u to vrijeme nije mogao nadati daljnjem napredovanju u crkvenoj hijerarhiji. Ipak, 1875. imenovan je naslovnim biskupom, i to na inicijativu samoga kaločkog nadbiskupa Haynalda, koji je to imenovanje od papinskog nuncija zatražio 3. veljače 1875. godine.⁵⁵ Nakon odobrenja crkvenih krugova, imenovanje je potvrdio i sam kralj 8. svibnja 1876., pa je Antunović od tada punopravno nosio titulu naslovnoga bosonskog biskupa.

Jedno Antunovićevo pismo upućeno Strossmayeru 30. ožujka 1875. pokazuje da je na Haynaldovu odluku presudni utjecaj imalo upravo mišljenje đakovačkog biskupa.⁵⁶ U tome pismu Antunović zahvaljuje Strossmayeru što ga je zagovarao pred Haynaldom i naglašava da su upravo riječi pohvale đakovačkog biskupa presudno utjecale na nadbiskupovo mišljenje: »Kad nam se nadbiskup iz Pešte povrati s neobičnim načinom se pokazao dobrovoljnim prema mojoj malenkosti što imam osobito vama zahvaliti jerbo je očito da dočim mu je primas baš zlo po mene savetovao, naravno kako je on mislio, i drugi sve samo ne dobro govorili vi ste ga o boljem uvjerali pa je kanio baš zato na mene vrći

⁵¹ Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-djakovački i sriemski God. 1850.-1900., Zagreb, 1900.-1904., 32.

⁵² Lajos LUKÁCS, *The Vatican and Hungary 1846.-1878. – Reports and Correspondence on Hungary of the Apostolic Nuncios in Vienna*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981., 558.

⁵³ Dénes SZITTYAY, S. J., *Haynald Lajos kalocsai bíboros érsek élete*, Kalocsa, 1915.

⁵⁴ Niko IKIĆ, *J. J. Strossmayer i crkveno, kulturno i nacionalno jedinstvo*, Sarajevo, 2002., 134.

⁵⁵ M. EVETOVIĆ, *nav. dj.*, 29.

⁵⁶ Arhiv HAZU, Ostavština Josipa J. Strossmayera, XIA/an I. 11.

onoliko dostojanstvo komu nisam dorastao.« Strossmayerova intervencija i Antunovićevo imenovanje označili su vrhunac njihove suradnje sedamdesetih godina.

Početak osamdesetih godina postojala je prilika da Antunović još i više napreduje u svojoj karijeri. Naime, 1880. godine povelu se pitanje o imenovanju sarajevskog biskupa, pa je u jednom trenutku u igri bio i Ivan Antunović. Nije poznato kako se prema Antunovićevoj kandidaturi odnosio Haynald, ali je poznato da je upravo on bio jedan od glavnih pobornika podvrgavanja nove bosansko-hercegovačke hijerarhije Ugarskoj.⁵⁷ Tijekom 1881. godine Franjo Rački i Josip J. Strossmayer su u svojoj korespondenciji razmatrali Antunovićevu kandidaturu kao dobru soluciju, pa je Strossmayer Račkome izjavio da je spreman podržati Antunovića.⁵⁸ Ipak, nakon brojnih previranja, na kraju je za biskupa bio izabran Josip Stadler, a Antunović je nastavio djelovati među svojim Bunjevcima i Šokcima.

Objavljivanje »Razprave« 1882. godine

Antunović je godinama skupljao materijal koji je želio upotrijebiti za pisanje jedne knjige o povijesti bačkih Bunjevaca i Šokaca. Na temelju toga arhivskog rada izdao je u Beču 1882. godine »Razpravu o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih«, knjigu koja je prikazivala njihovu povijest i kulturne temelje. Beato Bukinac je u svojem radu o djelovanju hrvatskih franjevaca s pravom zaključio da je »Razprava« bez prave znanstvene vrijednosti, ali je u radu biskupa Antunovića i u povijesti bačkih Hrvata odigralo važnu ulogu.⁵⁹

U najkraćem valja istaknuti da je Antunović tom knjigom želio prikazati vrijednost kulturno-povijesne baštine bačkih Bunjevaca i Šokaca, te da je u njoj još jednom želio istaknuti važnost međusobne suradnje svih Južnih Slavena. Raspravljajući o važnosti nadilaženja vjerske razdvojenosti katolika i pravoslavaca, Antunović se u knjizi dotaknuo velike rasprave koja je u to vrijeme upravo trajala oko štovanja sv. Ćirila i Metoda i enciklike pape Lava XIII. »Grande munus«, objavljene 30. rujna 1880. Papina je enciklika inspirirala đakovačkog biskupa Strossmayera, koji je u svojoj okružnici od 2. svibnja 1881. podržao štovanje sv. Ćirila i Metoda kao prvi korak prema zbližavanju katoličkih i pravoslavnih Slavena. No Strossmayerova je okružnica kod srpskih crkvenih visokodostojanstvenika dočeka krajnje negativno. Prvo se na Strossmayera oborio karlovački prota Nikola Begović, a zatim Teofan Živković, episkop gornjokarlovački u »besjedi« održanoj 31. svibnja 1881. Kritike iz redova Srpske pravoslavne crkve nisu prestajale, pa je Strossmayera iste godine napao i Stefan Knežević, episkop dalmatinski i istrijski, te na kraju i episkop kotorski Gerasim Petranović.⁶⁰

⁵⁷ O Haynaldovoj ulozi u tim zbivanjima više u: Zoran GRIJAK, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, Zagreb, 2001., 60–74.

⁵⁸ *Korespondencija Rački-Strossmayer*, Strossmayer-Račkome, Đakovo 28. ožujka 1881., knj. II., 373. i Strossmayer-Račkome, Đakovo 19. travnja 1882., knj. II., 380.

⁵⁹ Stjepan Beato BUKINAC, *De activitate franciscanorum in migrationibus populi croatici saeculis XVI et XVII.*, Zagreb, 1940.; o pažnji koju je »Razprava« pobudila kod hrvatskih pisaca više u: Ante SEKULIĆ, *nav. dj.*, 99–101.

⁶⁰ O Strossmayerovoj okružnici više u: Tomo VUKŠIĆ, *Međusobni odnosi katolika i pravoslavaca u Bosni i Hercegovini (1878.-1903.)*, Mostar, 1994., 192-193; Zoran GRIJAK, *nav. dj.*, 77–79.

Taj je napad srpskih visokodostojanstvenika potaknuo Antunovića da se i sam uključi u raspravu. Njegov odnos prema pravoslavicima nije bio negativan. Naprotiv, Antunović je još kao mladi župnik posjećivao novosadskog župnika Leonarda Novaka, s kojim je obilazio pravoslavne manastire na Fruškoj gori.⁶¹ Iz njegova se pisanja može zaključiti da je prema Srbima gajio iskrene simpatije, premda je izrazito bio protiv ideje da se Bunjevci posrbe. Naprotiv, zamišljao je budućnost Južnih Slavena u bratskom suživotu, u kojem će se uvažavati narodne posebnosti.

Antunović je želio u »Razpravi« uvjeriti pravoslavne Slavene da ih »šizma« razjedinjava i oslabljuje, te u brojnim povijesnim događajima pokušava naći dokaze za svoje tvrdnje. Za Antunovića je crkveno nejedinstvo Južnih Slavena bilo temeljni problem njihova napretka, ali je bio i svjestan straha »neujedinjenih Slavena« od crkvene unije »jerbo ih je gonio strah, da bi po uniji ne samo vjeru, već i narodnost svoju izgubiti mogli.«⁶² U svojem pokušaju da uvjeri Srbe u nužnost crkvene unije, kaločki im je naslovni biskup poslao sljedeću poruku: »U jeziku, u načinu bogoštovja: to vam katolik veoma rado ostavlja, da si zadržite vaš jezik, vaš obred, vaše navade i običaje u bogoštovju, te ovo neka i u buduće vrši u njedrih svete majke Crkve oženjeni svećenik.«⁶³

Prema jednom pismu koje je fra Robert Kauk uputio fra Euzebiju Fermendžinu 1883. godine, Srbi su jako negativno prihvatili Antunovićevo podršku Strossmayeru u »Razpravi«.⁶⁴ Zato je nakon sukoba oko Strossmayerove poslanice Antunoviću postalo jasno da se ideja južnoslavenskog zajedništva razbila na vjerskom pitanju. Antunovićevo razočaranje vidljivo je iz njegova pisma od 21. svibnja 1882. u kojem s ogorčenjem piše Strossmayeru o srpskim napadima.⁶⁵ Srpsko-hrvatski sukob vršio je sve veći pritisak i na bačke Bunjevce i Šokce da se nacionalno jasno izraze. Tu je pojavu zamijetio i sam Antunović, koji u »Razpravi« piše da se Bunjevci i Šokci sve više nazivaju Hrvatima, dok se Vlasi u Hrvatskoj sve više izjašnjavaju Srbima.⁶⁶

Niti objavljivanje »Razprave« nije moglo proći bez Strossmayerove pomoći. Neposredno nakon izlaska knjige Antunović je zamolio Strossmayera da otkupi 200 primjeraka. Đakovački se biskup i u ovoj prilici pokazao kao veliki mecena doista otkupivši traženih 200 primjeraka knjige, na čemu mu je kaločki biskup iskreno zahvalio u pismu od 30. svibnja 1882.⁶⁷ Pozitivan odnos Strossmayera prema Antunovićevoj »Razpravi« pratili su i ostali vodeći hrvatski intelektualni krugovi, a hrvatske su novine o knjizi pisale s neskrivanim oduševljenjem.⁶⁸ Veliko oduševljenje »Razpravom« Milko Cepelić je želio pretvoriti u još jednu javnu podršku Antunovićevoj radu, pa je osobno radio na tome da se njega i fra Grgu

⁶¹ M. EVETOVIĆ, *nav. dj.*, 21.

⁶² *Razprava*, 153.

⁶³ *Razprava*, 177.

⁶⁴ Kauk piše: »Antunović mi sam pripovijeda da mu ministar Tisza po arcibiskupu (tj. Haynaldu, op. R. S.) poručio da se buni svijet jer će ga zatvoriti zbog Razprave, koje razpačavanje je strogo ministar zabranio. Također i srpski listovi svi su zbog nje na njega udarili.« – Arhiv HAZU, Ostavština Euzebija Fermendžina, XV 24 /XI a 30.

⁶⁵ Arhiv HAZU, Ostavština Josipa J. Strossmayera, XIA/an I. 27, 21. svibnja 1882.

⁶⁶ *Razprava*, 133.

⁶⁷ Arhiv HAZU, Ostavština Josipa J. Strossmayera, XIA/an I. 28, 30. svibnja 1882.

⁶⁸ Jako pozitivni prikaz knjige objavljen je u *Sriemskom Hrvatu* – »Prosvjetak«, *Sriemski Hrvat*, br. 67, 23. kolovoza 1882.

Martića predloži za počasne članove Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. No, prema Cepelićevu svjedočenju, u Zagrebu su taj prijedlog odbili i predložili da se odloži za »zgodnija vremena«. ⁶⁹

Strah vodećih ljudi Akademije bio je opravdan jer je mađarska javnost krajnje negativno reagirala na »Razpravu«. Prema pismu koje je Antunović nekoliko godina kasnije pisao Strossmayeru, predsjednik mađarske vlade Koloman Tisza naredio je da se »Razprava« zaplijeni, a od kardinala Haynald a tražio je da Antunovića kazni. Kardinal je i ovom prilikom stao u Antunovićevu obranu, prešavši preko Tiszina zahtjeva, ali je savjetovao Antunoviću da stiša svoje nacionalne aktivnosti. ⁷⁰ Posebno mu je prijateljski savjetovao da ne ide na otvaranje Strossmayerove katedrale koje se u Đakovu svečano proslavilo 1882. godine, napomenuvši da bi i kardinala doveo u vrlo neugodnu situaciju. ⁷¹ Antunović je poslušao kardinalov savjet pa je tako propustio sudjelovanje u proslavi jednog od najvažnijih Strossmayerovih pothvata.

Napadi na Strossmayera i Antunovića nastavljani su i sljedećih godina. Godine 1886. u peštanskom listu *Pesti Napló* i subotičkom *Bácskai Ellenőr* oštro su napadnuti Ilija Okrugić Srijemac i biskup Strossmayer zbog Okrugićeva suprotstavljanja korištenju mađarskog jezika u crkvenoj korespondenciji. ⁷²

Đakovački biskup Strossmayer molio je u pismu od 25. kolovoza 1886. Antunovića da posreduje u tome sporu. Antunović je, međutim, i sam već bio u prevelikim problemima, što je vidljivo iz njegova pisma koje je 9. kolovoza 1886. napisao nećaku i vjernom suradniku Ivanu Evetoviću da mu više ne piše i da drugim suradnicima kaže da mu prestanu pisati »buduć neću, da ikog na svijetu izvrgnem pogibeli, koji s menom dopisuje«. ⁷³

Naime, list *Bácskai Ellenőr* već je u 32. broju napao i samoga Antunovića, objavivši članak »A pánszlávok hencegése« (Hvatanje panslavena). ⁷⁴ U tom je članku autor, koji se potpisao inicijalima R. L., napisao za Antunovića: »Mi se čudimo da hrvatski svećenici kažu da su *extra Hungariam*. Biskup je Antunović, koga hranimo na svojim grudima, od njih mnogo gori, jer se kao rođeni Mađar ne ustručava s njima složiti. Najviše se čudim tome, da čovjeka Antunovićeva kova trpe u državi. On ne samo u Hrvatskoj, nego kako je poznato i u Bačkoj sije kukolj protudržavne misli.« Osim toga na kraju spomenutoga članka uredništvo je dodalo još i svoju opasku: »Mi smo o Ivanu Antunoviću, naslovnom biskupu i kaločkom kanoniku dosad mislili da je dobar državljani. Prevarili smo se u njemu kao i u mnogim drugima.« ⁷⁵

Od tada se biskup Antunović sve više počeo povlačiti iz javnog života. Stalni napadi mađarskih medija i progoni od strane mađarske vlade natjerali su Antunovića da 1887. preporuči i Miji Mandiću da uništi svu korespondenciju, o čemu je sam pisao: »Dragi moj Mandiću! Šaljem ti još 25 for. kao zadnju žrtvu za prosvjetu naroda. Posljednje dane

⁶⁹ M. CEPELIĆ, *nav. dj.*, 55–56.

⁷⁰ Arhiv HAZU, Ostavština Josipa J. Strossmayera, XIA/ an I 33, 1885. godine.

⁷¹ *Isto*.

⁷² *Bácskai Ellenőr*, 1. kolovoza 1886., br. 31. – vidi i M. EVETOVIĆ, *nav. dj.*, 62.

⁷³ M. EVETOVIĆ, *nav. dj.*, 34.

⁷⁴ *Bácskai Ellenőr*, 8. kolovoza 1886., br. 32.

⁷⁵ *Isto* – preneseno iz: M. EVETOVIĆ, *nav. dj.*, 34.

živim. Ostani narodu vjeran i pazi na se da te neobede. A moja sva pisma stamani! Tvoj stari Rodoljub.«⁷⁶ Pisma Evetoviću i Mandiću pokazuju da je Antunović tih godina odlučio uništiti sve tragove svojeg rada i povući se u osamu. Premda je pritisak mađarske vlasti i javnosti bio jak, Antunović je Strossmayeru i svojoj ideji ostao vjeran do kraja. O tome svjedoče njegove upute da se dvije slike biskupa Strossmayera, koje je posjedovao, poslije njegove smrti vrate u Đakovo »jer ih ovdje neće dovoljno cijeniti.«⁷⁷ Umro je 3. siječnja 1888.

Nekrolozi bosonskome naslovnom biskupu, kaločkom kanoniku i vođi nacionalnog pokreta bačkih Hrvata objavljeni su u mnogim hrvatskim novinama. Milko Cepelić napisao je nekrolog Ivanu Antunoviću u *Glasniku Biskupije bosanske i srijemske*, u kojem je zaključio: »Ivan Antunović, koji je toli vruće ljubio svoga Bunjevca i Šokca, smatrao se je vazda Hrvatom ter je i svoje Bunjevce upućivao, da su i oni pravi pravcati Hrvati. Naš narodni pokret amo, a osobito razvitak naše knjige, pratio je vazda budnim okom, ter prema tomu dielio s nama i radost i žalost.«⁷⁸

Zaključak

Godine 1869. kaločki kanonik Ivan Antunović odlučio je krenuti u borbu za nacionalni opstanak bačkih Hrvata. U toj borbi znatno mu je pomogao đakovački biskup Strossmayer, za kojeg se sa sigurnošću može reći da je s Antunovićem bio u osobnom kontaktu od 1872. godine. Njegova pomoć bila je vidljiva u mnogim segmentima Antunovićeve rada. Strossmayer je Antunovića povezo s brojnim istaknutim članovima hrvatske političke, kulturne i znanstvene elite, svojim je vezama zaštitio njegov rad od mogućih političkih progona, a pomagao ga je i povremenim novčanim sredstvima. Zbog toga je Antunović doživljavao Strossmayera kao svojega istinskog voditelja i mecenu, što je sam često javno isticao.

Pod Strossmayerovim utjecajem, Antunović je u kulturnom pogledu tražio da se bački Hrvati u potpunosti oslone na Hrvatsku i da prihvate hrvatski književni jezik kao vlastiti jezični standard, a na političkom je polju zastupao stav da se bački Bunjevci i Šokci trebaju zalagati za jedinstvo Srba i Hrvata. Poslije se, međutim, zajedno sa Strossmayerom razočarao u južnoslavensku ideju, vidjevši da je svaki njegov i Strossmayerov pokušaj zbližavanja Hrvata i Srba nailazio na nerazumijevanje i optužbe za prozelitizam sa srpske strane, pa je tijekom osamdesetih godina 19. stoljeća otvoreno stao i uz političko hrvatstvo Bunjevaca i Šokaca.

Rezultati suradnje Strossmayera i Antunovića bili su krajem osamdesetih godina 19. stoljeća vidljivi u svim segmentima života bačkih Hrvata. Njihovim posredovanjem bački su Hrvati ostvarili čvrstu povezanost s Hrvatima iz Trojedne Kraljevine, Bosne i Istre na kulturnom, političkom i gospodarskom polju. Biskup Antunović je uz Strossmayerovu pomoć uspio afirmirati hrvatski jezik i kulturu, školovati i okupiti znatan broj mladih hrvatskih intelektualaca te sudjelovati u organiziranju brojnih prosvjetnih i kulturnih in-

⁷⁶ *Isto*, 181.

⁷⁷ »Ilija Kujundžić«, *Neven*, br. 8., god. 1920., 2.

⁷⁸ Inicijali »Ik« (Milko Cepelić), »Ivan Antunović«, *Glasnik Biskupije bosanske i srijemske*, god. XVI/1888., br. 2, 14.

stitucija u Bačkoj, zbog čega ga se i danas smatra vođom nacionalnog pokreta bačkih Hrvata. Strossmayerov doprinos u tome pokretu još je jedan dokaz njegove izuzetne uloge u povijesti hrvatskog naroda.

Summary

COLLABORATION OF BISHOP J.J. STROSSMAYER AND IVAN ANTUNOVIĆ

In the year of 1869, Ivan Antunović, the clergyman of Kalocsa decided to act in behalf of national survival of Croats from Banat. His efforts were supported by J. J. Strossmayer, the bishop of Đakovo, who was a personal acquaintance of Ivan Antunović since 1872. Strossmayer's help was evident in many segments of Antunović's endeavours. Apart of his occasional financial aid, Strossmayer introduced Antunović with many prominent members of Croatian political, cultural and scientific elite. Moreover, by his influence Strossmayer protected his work from any possible political persecution. Therefore, Antunović, as he often emphasized, considered Strossmayer as his true leader and sponsor.

Under Strossmayer's influence, Antunović thought that in the cultural sense Croats from Bačka should rely on Croatia and accept Croatian linguistic standard as their own. At the same time, regarding the politics he maintained that Bunjevci and Šokci from Bačka should support union between Serbs and Croats. Nevertheless, later he was, together with Strossmayer, disappointed since all their effort regarding the Serbo-Croatian union was often misunderstood and judged as proselytical, especially among Serbs. Therefore, during 80s of the nineteenth century Antunović became supporter of the political Croatism of Bunjevci and Šokci.

However, at the end of the 80s results of Strossmayer's and Antunović's collaboration were visible in all the segments of life of Croats in Bačka. Their support helped in making a stable bond between Croats of Bačka and Croats from Croatia, Dalmatia and Slavonia, together with Croats from Bosnia and Istria regarding culture, politics and economy. With the help of Strossmayer, bishop Antunović managed to promote Croatian language and culture. Moreover, he managed to educate a considerable number of young Croatian intellectuals and to organize many cultural and educational institutions in Bačka. Therefore, even today he is considered as a leader of national movement among Croats in Bačka. At the same time, Strossmayer's role in this movement proves once again his exceptional part in Croatian history.

KEY WORDS: *Croats of Bačka, national movement, J.J. Strossmayer, I. Antunović, ecclesiastical history.*